

Отримано: 30 листопада 2019 року

Прорецензовано: 9 грудня 2019 року

Прийнято до друку: 11 грудня 2019 року

e-mail: berestetskanat@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-8(76)-29-31

Бхіндер Н. В. Лінгвістичний аспект навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови у закладі вищої педагогічної освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НАУОА, 2019. Вип. 8(76), грудень. С. 29–31.

УДК: 81.42:811.11

Бхіндер Наталія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ ВИКЛАДАЧА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено аналіз поняття навчально-педагогічний дискурс та описано особливості навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови у закладі вищої педагогічної освіти. Крім того, окреслено його лінгвістичний аспект та охарактеризовано загальні та конкретні лінгвістичні риси навчально-педагогічного дискурсу у залежності від ситуації, де він відбувається (лекція, семінар, практичне заняття, семінар, консультація, виступ на нараді чи засіданні, бесіда з батьками студента, бесіда викладача з самими студентами). Автор детально аналізує спеціальні вміння, якими повинен володіти викладач англійської мови для ефективного здійснення навчально-педагогічного дискурсу у закладі вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: навчально-педагогічний дискурс, навчальна ситуація, контекст, заклад вищої педагогічної освіти, спеціальні вміння.

Nataliya Bhinder,
PhD in Pedagogics, Associate Professor
Khmelnyskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

LINGUISTIC ASPECT OF TEACHING AND PEDAGOGICAL DISCOURSE OF ENGLISH LANGUAGE INSTRUCTOR AT THE HIGHER INSTITUTION OF PEDAGOGICAL EDUCATION

The article concerns the detailed analysis of the notion of teaching and pedagogical discourse. Main attention is paid towards teaching and pedagogical discourse of English language instructor at the higher institution of pedagogical education that can be defined as language activity of one of the participants of educational process – instructor, and which is oriented towards transfer of knowledge and skills during learning situation. Also, teaching and pedagogical discourse includes courseware, textbooks, and teaching materials. In the article the author outlines linguistic aspect of teaching and pedagogical discourse, describes its general and specific linguistic features. General linguistic features of teaching and pedagogical discourse concern lexicon, thesaurus, and its pragmatic side. According to the structure general teaching and pedagogical discourse include dialogue and monologue. Also, it concerns the form of speech: oral or written. Specific features teaching and pedagogical discourse are differentiated taking into consideration learning situation where discourse is realized (lecture, seminar, practical lesson, consultation, meeting report, conversation with parents or students). Each of this situation has its own lexical, grammatical, stylistic characteristics as well as structure of speech, intensity and modality. Also, the study shows that English language instructor at the higher institution of pedagogical education should possess a number of special skills to carry out effective and positive teaching and pedagogical discourse.

Key words: teaching and pedagogical discourse, learning situation, context, higher institution of pedagogical education, special skills.

Постановка проблеми. На сьогодні освітній процес зазнає швидких змін, впливу інформаційних потоків, інтенсифікації міжкультурних зв'язків, а також впровадження інновацій та нових стандартів. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність упорядкування нових підходів до навчання, а також запровадження інноваційного розвитку освіти. За таких умов виникає необхідність стандартизації мовної поведінки викладача вищої школи, виокремлення англійськомовного навчально-педагогічного дискурсу як окремої категорії для подальшої інтенсифікації освітнього процесу в цілому та підготовки майбутніх викладачів англійської мови зокрема, підвищення ефективності навчання та виокремлення основних тактик формування мовної ситуації, зокрема на занятті з англійської мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка вітчизняних (А. Габідуліна, Л. Коток, М. Кухта, О. Кучерява, Т. Мельник, О. Миголинець-Шовак, Н. Петій, А. Нікітіна та ін.) та зарубіжних (Дж. Синклер, Р. Култхард, Г. Островська, Дж. Джарвіс, М. Робінсон, Ф. Хіггс, тощо) дослідників вивчали навчально-педагогічний дискурс. Проте здебільшого їхні наукові розвідки були присвячені навчально-педагогічному дискурсу як педагогічній проблемі. Деякі праці присвячені дослідженню педагогічного дискурсу вчителя-словесника (А. Нікітіна). Окремо слід відмітити дослідження Т. Мельник та А. Габідуліно, де детально проаналізовано навчально-педагогічний дискурс як лінгвістичний феномен. Крім того, окремі аспекти навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови висвітлені у працях Дж. Джарвіса та М. Робінсона. У працях Т. Єжової проаналізовано реалізацію навчально-педагогічного дискурсу в межах закладу вищої педагогічної освіти. Проте проблема навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови у закладі вищої педагогічної освіти потребує детального дослідження, а для підвищення ефективності освітнього процесу у закладі вищої педагогічної освіти необхідне детальне пояснення лінгвістичного аспекту навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови з урахуванням кожної навчальної ситуації, де дискурс буде реалізований.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність викладача англійської мови характеризується підвищеною відповідальністю за власні мовленнєві вчинки. Для цього він повинен вдало поєднати традиційні та новітні методики, технології, здобутки лінгводидактики, психології, педагогіки, лінгвістики. Крім того, викладач повинен спиратися на власний досвід і надбання колег. Проте, цього замало, оскільки мовна поведінка викладача у значній мірі залежить від ситуації, під час якої відбувається спілкування, та учасників мовної взаємодії – студентів [9]. Для того, щоб навчально-педагогічний дискурс

відбувався ефективно у будь-якій навчальній ситуації, його слід детально вивчити та окреслити його основні особливості, які будуть необхідними для викладача англійської мови.

Спершу з'ясуємо визначення поняття навчально-педагогічного дискурсу. Слід розрізнити поняття педагогічного дискурсу та навчально-педагогічного дискурсу. Так, педагогічний дискурс – це особливий різновид спілкування, що відбувається в межах освітнього середовища і визначається статусно-рольовими відносинами учасників комунікації (М. Кухта [5], О. Кучерява [6]).

Т. Єжова окремо виділяє педагогічний дискурс у закладі вищої педагогічної освіти. На її думку це об'єктивно існуюча динамічна система ціннісно-сміслової комунікації учасників освітнього процесу, що функціонує в освітньому середовищі закладу вищої педагогічної освіти, містить учасників дискурсу, педагогічні цілі, цінності і змістовий складник, який забезпечує надбання студентами випереджувального досвіду в проектуванні й оцінці будь-якого педагогічного й соціального явища відповідно до норм відповідної діяльності [2].

Щодо навчально-педагогічного дискурсу, то Дж. Синклер та М. Култхард [17] описують навчально педагогічний дискурс як ситуативно і соціально зумовлену мовленнєву діяльність лише одного його учасника викладача. М. Кук акцентує увагу на дидактичній стороні навчально-педагогічного дискурсу і зазначає, що це результат всіх процесів обміну інформацією та значеннями між викладачем та студентами, які перебувають в навчальній ситуації [11]. А. Габідуліна порівнює навчально-педагогічний дискурс із сукупністю підручників, методичних посібників, програм тощо, властивих сфері організованого навчання [1]. Т. Мельник стверджує, що навчально-педагогічний дискурс – це спосіб раціональної подачі знання на занятті [7]. Крім того, окремі дослідники визначають навчально-педагогічний дискурс як мовленнєву діяльність, що орієнтована на підвищення рівня знань студента [15].

Оскільки навчально-педагогічний дискурс розуміють як сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, обумовлених метою та завданнями освітнього процесу і конкретно навчальною ситуацією, учасники дискурсу, які є суб'єктами освітнього процесу, сприймають об'єктивну педагогічну дійсність та проєктують її у свою свідомість. Відтак, вони формалізують її за допомогою мовних засобів згідно з конкретно навчальною ситуацією [7].

На основі аналізу наукової літератури [1; 3; 7; 8], ми можемо зробити висновок, що навчально-педагогічний дискурс включає лінгвістичний аспект, що означає безпосереднє мовлення викладача. Крім того, він охоплює вербальні і невербальні засоби передачі задуму висловлювання, його комунікативної мети здійснення навчальної ситуації [13].

Загальні лінгвістичні характеристики представлені у дослідженні О. Миголинець-Шовак та Н. Петій, які окреслюють трирівневу диференціацію дискурсу, а саме: лексикон (формальний чи вербальний рівень), тезаурус (когнітивний рівень) і прагматикон (мотиваційний рівень) [8]. Крім того, навчально-педагогічний дискурс викладача англійської мови, зважаючи на його структуру, що лежить в основі навчальної ситуації та закономірності текстоутворення, буває діалогічним та монологічним [12].

Подальший поділ типів дискурсу відбувається у залежності від форми мови (усна або письмова), від способу спілкування (масового чи індивідуального), від ступеня емоційності, спонтанності, нормативності та деяких інших ознак [3]. Ф. Хіггс окремо визначає науковість та правдивість тексту викладача [13].

Конкретні характеристики навчально-педагогічного, пов'язані з ситуацією, де він реалізований. Вони є такими: лекція, семінар, практичне заняття, семінар, консультація, виступ на нараді чи засіданні, бесіда з батьками студента, бесіда викладача з самими студентами, тощо. Кожна з цих ситуацій характеризується специфічним змістом, структурою, інтенсивністю, модальністю, дотримання морально-етичних норм, а також яскраво вираженими стилістичними ознаками.

Кожна форма навчально-педагогічного дискурсу зазнає впливу зовнішніх факторів, які викладачеві потрібно враховувати під час проведення заняття. До цих факторів відносять: фізичний простір, розміри навчального класу, колір стін, якість освітлення, меблі та їх розташування, наявність технічних засобів навчання [15].

О. Кучерява зазначає, що формування кожного типу дискурсу відповідно до ситуації обумовлюється комбінацією, яку утворюють його складові, а саме: комуніканти та їх соціальні характеристики, мета і тема спілкування, тривалість ситуації, тощо [6]. Крім того, реалізація лінгвістичного аспекту англійського навчально-педагогічного дискурсу буде залежати від рівня підготовки студентів та їхньої готовності до іншомовного спілкування в межах навчальної ситуації.

А. Габідуліна вважає, що навчально-педагогічний дискурс складається з текстів підручника, метатексту викладача та текстів студентів, що взаємодіють і зумовлюють один одного. На її думку, кожний текст навчально-педагогічного дискурсу – це особлива семіотична сфера, яка потребує взаємного пристосування текстів [1]. Так, викладач організовує свій дискурс, використовуючи матеріал підручника чи документів, що регламентують його діяльність, а мовленнєва поведінка студентів, вибір лексики та граматичних категорій відбувається у відповідності з окресленими вимогами заняття.

Незважаючи на те, що текст викладача зазнає впливу інших компонентів дискурсу, він відіграє при цьому суттєву об'єднуючу роль. Це проявляється у тому, що текст викладача вбирає в себе основні елементи різних підсистем дискурсу і вибудовується на їх основі. Щодо англійського навчально-педагогічного дискурсу, то текст викладача встановлює також відповідності між текстами підручника та текстами студентів, контролюючи правильне тлумачення окремих категорій та понять.

Стає очевидним, що мовлення викладача – засіб ефективної реалізації освітнього процесу. Викладач англійської мови повинен вміти ефективно використовувати навчально-педагогічний дискурс, зважаючи на свою роль посередника, організатора, методиста, носія знань та вихователя. Навчально-педагогічний дискурс повинен заохочувати студентів до навчальної діяльності, враховувати їхні інтереси, потреби, культурні та соціальні особливості.

У зв'язку з цим можна окреслити спеціальні вміння, якими повинен володіти викладач англійської мови для ефективної реалізації навчально-педагогічного дискурсу в межах закладу вищої педагогічної освіти. Вони є наступними:

- 1) вміння аналізувати ситуацію англійського спілкування;
- 2) вміння швидко і правильно орієнтуватися в умовах спілкування на занятті з англійської мови;
- 3) розуміння та правильне сприйняття співрозмовника, врахування його вікових, гендерних та індивідуальних психологічних особливостей, рівня знань, а також готовність спілкуватися іноземною мовою;

- 4) вміння проектувати навчальне спілкування відповідно до вибраного типу дискурсу, визначати його зміст та вибрати ефективні засоби для його здійснення;
- 5) вміння створювати ситуацію взаєморозуміння у ході англомовного спілкування на занятті;
- 6) врахування контексту комунікативної взаємодії;
- 7) вміння аналізувати та вибрати необхідні комунікативні стратегії для досягнення поставленої комунікативної та педагогічної мети;
- 8) вміння вибрати ефективні вербальні та невербальні засоби;
- 9) вміння оцінювати ефективність та адекватності висловлювання студентів в умовах навчальної ситуації.

Висновки. Таким чином, навчально-педагогічний дискурс – сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій учасників навчальної ситуації, обумовлених метою та завданнями освітнього процесу та орієнтованими на підвищення рівня знань тих, хто навчається. Англомовний навчально-педагогічний дискурс викладача характеризується об'єднуючою роллю та встановленням відповідностей між текстами підручника та текстами студентів, що дає змогу контролювати правильне тлумачення окремих категорій та понять. Для ефективної реалізації навчально-педагогічного дискурсу в межах закладу вищої педагогічної освіти викладач англійської мови повинен володіти спеціальними вміннями.

Перспективи використання результатів дослідження. В подальшому планується дослідити лексико-граматичні особливості навчально-педагогічного дискурсу викладача англійської мови закладу вищої педагогічної освіти, а також з'ясувати можливості англомовного навчально-педагогічного дискурсу для підвищення мотивації до навчання студентів закладів вищої педагогічної освіти.

Література:

1. Габдуліна А. Р. Навчально-педагогічний дискурс як лінгвістичний феномен. *Мовознавство*, 2009, № 6. С. 70-78.
2. Ежова Т. В. Проектирование педагогического дискурса в высшем профессиональном образовании будущего учителя: дисс. на соиск. уч. ст. д. пед. н. Оренбург: Оренбургский государственный педагогический университет, 2009. 437 с.
3. Карасик В.И. Структура институционального дискурса. *Проблемы речевой коммуникации: Межвуз. сб. науч. тр.* Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2000. С. 25-33.
4. Колток Л. Педагогічний дискурс та його роль в структурі інноваційних процесів у вищій школі. *Молодь і ринок*. 2010. №10(69). С. 87-92.
5. Кухта М. Педагогічний дискурс як засіб мотивації навчальної діяльності. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 342-346.
6. Кучерява О. А. Педагогічний дискурс у сфері професійної комунікації (теоретичний і дидактичний аспекти). *Збірник наукових праць. Серія: Педагогічні науки*. 2005. Вип. 39. С. 279-283.
7. Мельник Т. В. Навчально-педагогічний дискурс як типізована соціально-культурна взаємодія. *Науковий вісник Донбасу*. 2013. № 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_2_30
8. Мигoliniць-Шовак О., Петій Н. До поняття дискурсу в сучасній лінгвістиці. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород, 2014. Вип. 19. С. 62-65.
9. Нікітіна А. В. Педагогічний дискурс учителя-словесника : монографія. К.: Ленвіт, 2013. 338 с.
10. Силадій І. Ресурси і стимули педагогічного дискурсу в сучасному українському суспільстві. *Гірська школа українських Карпат*. 2018. № 19. С. 13-17.
11. Cuc M. C. Ways to Streamline Didactic Communication. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2013. 92. P. 225-230.
12. Erti H. Educational standards and the changing discourse on education: the reception and consequences of the PISA study in Germany. *Oxford Review of Education. Special Issue: Comparative Inquiry and Educational Policy Making*. 2006. Vol. 32. No. 5. P. 619-634.
13. Higgs P. The nature of critique and educational discourse. *South African Journal of Education*. 2002. Vol 22(1). P. 70-75.
14. Jarvis J., Robinson M. Analysing educational discourse: An exploratory study of teacher response and support to pupils' learning. *Applied Linguistics*, 1997. Volume 18. Issue 2. P. 212–228.
15. Jesus Cardenas Gandara de T., Carrasco Flores R. G. Importance of Educational Discourse in the Classroom. *Weber Educational Research & Instructional Studies*. 2016. Vol. 2-1. Retrieved from: http://www.weberpub.org/weris/weris_178.pdf
16. Ostrowicka H. The educational discourse, veridictions and pedagogies – from the constellations of the relations between discourse and education to the alethurgic analysis of the educational practice. *Culture – Society – Education*. Poznan, 2017. No 2 (12). P. 123-142.
17. Sinclair J., Coulthard R. Towards an analysis of Discourse: The English used by Teachers and Pupils. London ; New York, 1992. 163 p.